

Svensk lagstiftning rörande verkställighet av bötesstraff.

I denna tidskrift för 1936, s. 173 och följande, har behandlats ett i Sverige av sakkunniga inom justitiedepartementet den 15 november 1935 framlagt förslag till reformer beträffande verkställighet och förvandling av bötesstraff. Lagförslag härom hava numera behandlats av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Under behandlingen av de sakkunnigas förslag har detta underkastats ändringar på åtskilliga punkter. I anledning av yttranden som inforrats från domstolar och andra myndigheter blev förslaget sålunda till en början föremål för överarbetning inom justitiedepartementet, varefter det överarbetade förslaget den 22 maj 1936 remitterades till lagrådet. I utlåtande förklarade sig lagrådet i huvudsakliga delar kunna giva sin anslutning till förslaget men en del erinringar framställdes, som föranledde att ytterligare ändringar vidtogos. I sålunda omändrat skick framlades förslaget av Kungl. Maj:t genom proposition den 15 januari 1937 (nr 35) för riksdagen. Första lagutskottet hemställde i enhälligt utlåtande att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts förslag med vissa jämkningar, och utskottets hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar utan nämnvärd meningsskiljaktighet. De nya lagarna utfärdades av Kungl. Maj:t den 9 april 1937 (Svensk författningssamling nr 119—128).

Den lagstiftning, som sålunda kommit till stånd, omfattar åtskilliga nya eller förändrade bestämmelser. Huvudparten av dessa äro sammanförda i en ny lag om verkställighet

av bötesstraff; de övriga innefattas i ändringar i redan förefintliga lagar, bland dessa särskilt allmänna strafflagen, lagen angående villkorlig straffdom samt lagen om behandling av alkoholister. I det följande skall lämnas en redogörelse för den nya lagstiftningen, därvid beträffande innehållet av hittills gällande stadganden i huvudsak hänvisas till den ovanberörda i denna tidskrift förut intagna redogörelsen.

Rörande bötesbetalning givas i den nya lagen om verkställighet av bötesstraff stadganden om anstånd med böters gäldande samt om rätt till avbetalning av böter i särskilda poster. I det mesta överensstämma dessa stadganden med vad som nu gäller. Liksom hittills skall sälunda beviljande av anstånd och avbetalning ankomma å myndighet som har att ombesörja böternas indrivning, d. v. s. i regel utmätningsman. Ändring av gällande rätt sker i fråga om längden av medgiven frist. För vanliga fall bibehållas nuvarande tider, för anstånd fyra månader och för avbetalning ett år, men för sådana fall där särskilda förhållanden föreligga utsträcker tiden för anstånd till åtta månader och för avbetalning till två år. En icke oväsentlig förändring är härjämte, att utgångspunkten för beräkning av dessa frister skall vara den dag då beslut om anstånd eller avbetalning meddelades i stället för den dag då bötesbeslutet vann laga kraft.

Som tvångsmedel för indrivning av böter medger den nya lagen användande av dels utmätning och dels införsel i bötfälld tillkommande avlöning, pension eller livränta. Beträffande utmätning göres ej någon egentlig ändring av gällande rätt. Införsel för böter är däremot en nyhet för svensk rätt, enligt vilken hittills endast underhållsbidrag samt skatter jämte vissa därmed likställda avgifter kunnat utlagas medelst införsel. De närmare föreskrifterna om införsel för böter givas i en ny paragraf i 1917 års lag om införsel. Enligt denna skola gällande stadganden om införsel för skatter äga tillämpning även ifråga om böter som

äro förfallna till betalning och ej erläggas. Vissa särbestämmelser skola dock gälla, bland annat rörande den tid varunder införsel må pågå, vilken tid skall vara tre år från det bötebeslutet vann laga kraft, ävensom rörande förmånsrätten. De sakkunniga föreslogo att böter liksom skatter skulle stå tillbaka för underhållsbidrag men att böter skulle tillerkännas samma rätt som skatter. På grund av de invändningar som — särskilt med hänsyn till kommunal-skatterna — framställdes mot sistnämnda förslag ändrades detta så, att vid konkurrens om innehållet belopp böter skola äga minsta rätt.

En nyhet i förhållande till gällande rätt är stadgandet att, sedan beslut meddelats varigenom förvandlingsstraff för böter blivit ålagt, böterna ej må uttagas eller förvandlingsstraffet ändras på grund av betalning. Detta stadgande motiveras framför allt därmed, att om betalning av böter skulle få äga rum även sedan förvandlingsbeslut meddelats, man finge räkna med att bötfällda, som förmådde gälda böterna, i viss utsträckning komme att underlåta detta i hopp om att erhålla villkorlig dom.

Den nya lagstiftningens viktigaste del utgöres av bestämmelser rörande förvandling av böter. Huvudsyftet med dessa bestämmelser är att åstadkomma en avsevärd begränsning i fråga om användningen av förvandlingsstraff. Trots de betänkligheter som enligt förarbetena mötte mot att överhuvud såsom förvandlingsstraff använda fängelse, göres ej ändring i detta avseende, därvid åberopats att tanken på någon annan påföljd (såsom avarbetande av böter eller ny form av frihetsstraff) än vanligt frihetsstraff av praktiska skäl måste lämnas åsido samt att bötesförseelserna icke under alla förhållanden kunde lämnas utan vidare påföljd, därest böterna ej gäldades.

Som princip skall gälla, att förvandlingsstraff alltid skall inträda då bötfälld på grund av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna. Risken för förvandling i dessa fall verkar som tvång mot bötfällda att betala böterna då förmåga därtill förefinnes.

Emellertid stannar lagen icke vid att låta förvandlingsstraff inträda endast i nyss omförmälda fall. Emot en lösning som allenast för dylika fall tillåter förvandling erinras, att densamma skulle medföra att medellösa personer utan att drabbas av någon påföljd skulle kunna begå sådana förseelser som endast äro belagda med böter, och det anmärkes att detta i Sverige är fallet med många brott. Sålunda antydda vådor, förbundna med borttagandet av förvandlingsstraffet såsom ersättningsstraff för böter vilka ej kunna gäldas, vill lagen undgå genom att intaga den ståndpunkten, att förvandlingsstraff även skall inträda, då det erfordras för den bötfälldes tillrättaförande. I detta avseende torde särskilt vara att beakta upprepad brottslighet.

I andra fall än de ovan nämnda eftergives förvandlingsstraffet, men straffbefrielsen är ej ovillkorlig utan beroende på att ej heller senare, innan straffet förfallit, förekomma omständigheter som medföra att förvandlingsstraff skall inträda.

Nu omtalade principer gälla i lika mån vare sig bötesstraffen äro större eller mindre. Vid principernas genomförande är däremot av praktiska skäl skillnad gjord mellan de lägsta straffen och de övriga. Beträffande de sistnämnda — böter överstigande 5 dagsböter eller 25 kronor omedelbart i penningar — sker det villkorliga eftergivandet av förvandlingsstraff medelst användandet av institutet villkorlig dom i fråga om nämnda straff, och frågan huruvida sådan dom bör beviljas ankommer i dessa fall på domstols prövning. Vid de lägsta straffen däremot är frågan om förvandlingen i första hand beroende på prövning av allmän åklagare.

I syfte att åstadkomma ökad press på bötfällda att betala böterna ävensom för att undvika alltför kortvariga frihetsstraff genomföres en avsevärd skärpning av förvandlingsstraffen.

Frågan om villkorlig dom beträffande förvandlingsstraff skall såsom nyss nämnts ankomma på prövning av dom-

stol, som i samband därmed också skall bestämma förvandlingsstraffet. Bötesförvandlingen överföres sålunda till domstolarna från de administrativa myndigheter, främst länsstyrelserna, som för närvarande ombesörja densamma.

Jämte bestämmelser i nu antydda avseenden, som direkt beröra endast bötesförvandlingen, givas i samband därmed föreskrifter som hänföra sig till vissa sociala vårdnadslagar, främst rörande alkoholistvården. Genom dessa föreskrifter avses dels att undanröja de olägenheter som äro förbundna med verkställighet av förvandlingsstraff då detta sammanträffar med sådan vård, och dels att åstadkomma en effektivare tillämpning av alkoholistlagen i fråga om bötfällda som äro hemfallna åt alkoholmissbruk.

I lagen om verkställighet av bötesstraff genomföras de grundsatser beträffande bötesförvandlingen för vilka nu redogjorts på följande sätt.

Först meddelas en allmän bestämmelse att om böter ej vardas till fullo guldna skall, utom i vissa angivna undantagsfall, vad oguldet är förvandlas till fängelse. Denna bestämmelse kompletteras av stadgande i lagen om villkorlig dom, vilket huvudsakligen avser böter överstigande 5 dagsböter eller 25 kronor omedelbart i penningar. Detta stadgande innebär att villkorlig dom skall beviljas beträffande förvandlingsstraff, såfram omständigheterna ej föranleda till antagande att den bötfälde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att straffets verkställighet erfordras för hans tillrättaförande.

Som första undantag från regeln om förvandling av oguldna böter upptages det förut omnämnda eftergivandet, under vissa förutsättningar, av förvandling i fråga om mycket låga bötesstraff. Härutinnan föreskrives att bötesstraff, som ådömts till belopp ej överstigande fem dagsböter eller tjugofem kronor omedelbart i penningar, ej må förvandlas och att, då flera bötesstraff sammanträffa, vad sålunda stadgas skall gälla de särskilda straffen. Utan hinder härav skall dock även sådana mindre bötesstraff för-

vandlas, såframt omständigheterna föranleda till antagande att den bötfällda av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att straffets verkställighet erfordras för hans tillrättaförande. Med hänsyn särskilt till att böter för fylleri även vid upprepad sådan förseelse ofta sättas under tjugufem kronor stadgas härutöver, att bötesstraff för fylleri skall förvandlas, om den bötfällda under de före förvandlingen senast förflutna två åren tre eller flera gånger fällts till ansvar för sådan förseelse.

Vidare undantag från förvandlingen består däri, att om någon enligt meddelat beslut intagits å allmän alkoholistanstalt eller tvångsarbetsanstalt eller för skyddsuppfostran i skyddshem eller allmän uppfostringsanstalt må förvandling ej ske av böter som ådömts före intagandet; har beslut om förvandling redan dessförinnan meddelats, skall det vara förfallet. Ej heller må förvandlas böter, som ådömts efter intagandet men före utskrivningen, med mindre anstaltens styrelse det påkallar.

Utöver den nyssnämnda bestämmelsen om bötfällda, som intagits å alkoholistanstalt, gives slutligen ytterligare ett undantag från förvandlingsregeln i fråga om bötfällda alkoholister. I samband med förut berörda bestämmelser i syfte att åstadkomma en effektivare tillämpning av alkoholistlagen föreskrives nämligen, att därest i härför stadgad ordning genom lagakraftvunnet beslut förordnande meddelas om bötfällds intagande å allmän alkoholistanstalt, skall frågan om böternas förvandling vara förfallen.

Den skärpning som genomföres beträffande förvandlingsstraffet gäller särskilt straffets minimum; medan detta för närvarande är fängelse i tre dagar, skall det enligt den nya lagen utgöra fängelse i tio dagar. Straffets maximum höjes ävenledes, från sextio till nittio dagars fängelse. Inom denna latitud skall, liksom hittills, gälla en fast förvandlingsskala, som genomgående är strängare än den nu gällande. Enligt skalan svara en till och med fem dagsböter mot tio dagars fängelse, varje följande dagsbot till och med tjuu mot en

dags fängelse samt varje följande påbörjat antal av två dagsböter mot en dags fängelse. Såsom nyss angivits må dock förvandlingsstraffet ej sättas över nittio dagar. Därest böter delvis guldits, skall förvandlingen göras efter antalet oguldna dagsböter, och därvid skall dagsbot som endast delvis guldits anses som ogulden. Vid förvandling av böter, som ådömts omedelbart i penningar, skola dessa först omräknas till dagsböter och härvid skall varje påbörjat belopp av fem kronor anses svara mot en dagsbot.

Som ett korrektiv mot att förvandlingsskalan i vissa fall kan få en alltför sträng verkan i förhållande till gärningens beskaffenhet stadgas att förvandlingsstraffet må sättas lägre än enligt skalan, dock ej under sex dagar, eller ock helt eftergivnas. Härför fordras till en början att med skäl kan antagas, att den bötfällda gjort vad han förmått för att betala böterna. För straffnedsättning förutsättes härutöver att synnerliga skäl därtill föreligga, samt för straffbefrielse att böterna till huvudsaklig del guldits och att vad som återstår är ringa. Lindrigare förutsättningar än de sistnämnda skola dock gälla beträffande normerade böter, d. v. s. böter som bestämts efter värdet av viss egendom eller eljest efter särskild beräkningsgrund. Med hänsyn till att sådana böter ofta uppgå till mycket högt belopp och enligt skalan skulle kunna medföra ett alltför strängt förvandlingsstraff uppställes här såsom förutsättning för straffnedsättning och straffbefrielse endast att det prövas skäligen med hänsyn till omständigheterna.

För fall då någon häftar för flera bötesstraff föreskrives att, om något av straffen skall förvandlas, förvandling jämväl skall äga rum av övriga straff, som enligt lagen må förvandlas, och att — liksom för närvarande — förvandlingsstraffet skall bestämmas efter sammanräknade antalet dagsböter. Hava olika bötesstraff förvandlats var för sig och förekomma förvandlingsbesluten på en gång till verkställighet, skola straffen förenas sålunda att sammanlagda

strafftiden motsvarar den som skulle följt, därest böterna på en gång förvandlats. Dessa bestämmelser kompletteras av föreskrifter, syftande att i möjlig mån förhindra att storleken av ett förvandlingsstraff blir beroende på processuella tillfälligheter.

I fråga om den ordning vari förvandlingen skall äga rum innebär den nya lagen, såsom tidigare omnämnts, att bötesförvandlingen överflyttas från administrativ myndighet till domstol. I enlighet härmed föreskrives att för förvandling av böter mål därom skall upptagas av allmän underrätt och att talan om förvandlingen skall utföras av allmän åklagare. Sådant mål skall upptagas antingen i den ort där den bötfälde finnes eller ock av allmän underrätt, vid vilken förts talan om ansvar varom i målet är fråga. Behörighet att upptaga sådant mål tillkommer dock härjämte polisdomstol och poliskammare med domsrätt ävensom domare på landet och lagfaren ledamot av rådhusrätt i rättens ställe.

I processuellt hänseende skall beträffande mål om förvandling i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat om brottmål däri talan om ansvar föres. Vissa undantag härifrån föreskrivas emellertid. Sålunda stadgas att mål som här avses må handläggas och avgöras utan hinder av att den bötfälde ej inställt sig i målet, varjämte domare eller ledamot i rådhusrätt, som upptagit sådant mål, medgives att hänskjuta målet till rätten där det finnes lämpligt. Beträffande bötfällds rätt att överklaga beslut skall vidare gälla viss begränsning, som bl. a innebär att ändring ej må sökas i hovrätts beslut i sådant mål.

Rörande förfarandet i förvandlingsmål gives vidare en bestämmelse av innebörd, att om ytterligare prövning finnes erforderlig i fråga om anstånd eller avbetalning eller ock rörande åtgärd för indrivning av böterna, skall domstolen hänskjuta saken till ny behandling av indrivningsmyndigheten. Härmed har särskilt åsyftats att vinna ökad säkerhet

för att bötfälld ej obehörigen förvägras betalningsanstånd eller rätt till avbetalning.

Slutligen föreskrives att vad som är stadgat om verkställighet av utslag varigenom någon dömts till frihetsstraff skall äga motsvarande tillämpning å utslag varigenom förvandlingsstraff ålagts. Såsom undantag härifrån skall dock gälla att i förvandlingsmål må förordnas att utslaget skall verkställas utan hinder därav att det ej vunnit laga kraft.

Utöver den förut återgivna bestämmelsen om villkorlig dom beträffande förvandlingsstraff föreskrives i lagen angående villkorlig straffdom att sådan dom ej må beviljas där böterna ådömts för förbrytelse mot tryckfrihetsförordningen och att, där förvandlingsstraff ålägges jämte frihetsstraff, anstånd må lämnas med båda straffen men icke med ettdera allena. Prövotiden vid villkorlig dom å förvandlingsstraff bestämes till två år; övervakning skall härunder äga rum endast om sådan av särskilda skäl finnes erforderlig. Vidare gives bestämmelse, att villkorlig dom i vissa fall skall kunna förklaras förverkad om den dömde ålägges förvandlingsstraff.

I fråga om straffpreskription meddelas stadgande i allmänna strafflagen. Medan ådömt bötesstraff för närvarande förfaller där beslutet ej börjat verkställas innan fem år förflutit från det beslutet vann laga kraft, vilken bestämmelse jämväl avser det fall att böterna förvandlas, gäller enligt den nya lagen att ådömda böter bortfalla sedan tre år förflutit från det bötesbeslutet vann laga kraft, där ej dessförinnan talan om böternas förvandling blivit anställd. Härjämte gives en särskild bestämmelse om preskription av ålagt förvandlingsstraff av innebörd, att straffet skall vara förfallet, där beslutet ej börjat verkställas innan tre år förflutit från det beslutet vann laga kraft.

I strafflagen för krigsmakten upphäves ett stadgande enligt vilket befälhavare vid krigsmakten i vissa fall har att förordna om förvandling av böter; även i här avsedda fall skall förvandlingen ankomma å allmän domstol.

Bestämmelser rörande den effektivisering av alkoholist-

lagens tillämpning som, på sätt förut antytts, den nya lagstiftningen vill söka åstadkomma, upptagas dels i lagen om verkställighet av bötesstraff och dels i alkoholistlagen. Det stadgande i alkoholistlagen om vars tillämpning här är fråga innehålles i 1 § nämnda lag och föreskriver, att åtgärder enligt lagen skola vidtagas där någon, som är hemfallen åt alkoholmissbruk, blivit under de två senast förflutna åren tre eller flera gånger dömd till ansvar för fylleri. De nya bestämmelserna bygga på den uppfattningen att nämnda stadgande i alkoholistlagen icke — delvis beroende på betänksamhet hos nykterhetsnämnderna att belasta kommunerna med utgifter i samband med intagande å alkoholistanstalt — blivit tillämpat i den omfattning som varit avsedd, samt att åtgärder erfordrades för att möjliggöra ett mera regelmässigt ingripande mot personer som begått upprepade fylleriförseelser. I sådant syfte stadgas att åklagare, innan talan om förvandling av böter för fylleri eller för fylleri jämte annat brott anhängiggöres mot böt-fälld, som under de två senast förflutna åren blivit tre eller flera gånger dömd till ansvar för fylleri, skall göra anmälan om förhållandet hos vederbörande nykterhetsnämnd. Efter sådan anmälan är nykterhetsnämnden enligt föreskrift i alkoholistlagen skyldig att verkställa undersökning. Denna föreskrift kompletteras nu med bestämmelse, att nämnden har att skyndsamt och senast inom två månader efter det anmälan inkommit lämna åklagaren meddelande om de åtgärder som vidtagits i anledning av anmälan. Angående åklagarens vidare befattning med ärendet gäller, att han skall föra talan om förvandling, därest nämnden ej inom nyss-nämnda tid hos länsstyrelsen gjort ansökan om den böt-fälldes intagande å allmän alkoholistanstalt. Talan om förvandling skall ock föras om sådan ansökan gjorts men länsstyrelsens beslut ej innefattar förordnande om den böt-fälldes intagande å allmän alkoholistanstalt. Om däremot genom lagakraftvunnet beslut sådant förordnande meddelats, skall frågan om böternas förvandling vara förfallen. Slut-

ligen föreskrives att i ifrågavarande fall statsverket skall bestrida kostnaderna för vård, som meddelats den som intagits å allmän alkoholistanstalt.

Den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1939, dock skola de sist här ovan nämnda bestämmelserna rörande alkoholister i avbidan på ökning av antalet vårdplatser vid de allmänna alkoholistanstalterna tills vidare icke träda i kraft. Under en övergångstid efter lagstiftningens ikraftträdande skola gälla vissa särskilda bestämmelser som huvudsakligen åsyfta att förhindra att de nya strängare förvandlingsstraffen tillämpas då fråga är om brott som begåtts före ikraftträdandet.

Nils Regner.
